

Nr 351

Av herr Helén m. fl., *angående arbetsmarknadspolitiken.*

(Lika lydande med motion nr 389 i Andra kammaren)

Läget på arbetsmarknaden motiverar kraftfulla arbetsmarknadspolitiska insatser. Den av regeringen föreslagna utbyggnaden av arbetsförmedlingsverksamheten framstår som otillräcklig. Detta gäller i synnerhet arbetsvården och yrkesvägledningen. Folkpartiet föreslår därför ytterligare 50 tjänster avsedda för arbetsvård och yrkesvägledning. Familjeförsörjare bör få en fri månatlig hemresa under de första sex månadernas tjänstgöring på annan ort. Vidare bör respension kunna utgå till nyutbildade, som inte kan få lämpligt arbete på studie- eller hemorten.

Bestämmelserna för inlösen av egna hem bör ändras så, att ersättning skall kunna utgå för verkliga värdet. En samlad översyn bör ske av utbildningsbidragens storlek och utformning. Inkomstprövningen av omskolningsbidrag mot makes inkomst bör upphöra, och statsbidrag bör kunna utgå till företagsutbildning.

Vidare begärs att riksdagen föreläggs ett program för forskning och utvecklingsarbete rörande arbetsmarknadspolitik.

Läget på arbetsmarknaden

De snabba förändringar som karakteriserar vårt näringsliv kommer att fortsätta. Den tekniska utvecklingen och förskjutningar i konsumenternas efterfrågan kommer att göra en fortgående strukturrationalisering nödvändig och därigenom tvinga fram en ökad rörlighet beträffande såväl kapital som arbetskraft. I motion till 1969 års riksdag (II:211) framhöll folkpartiet:

Detta betyder att tryggheten i arbetslivet i fortsättningen inte kan uppnås genom någon säkerhet för den enskilde att under hela sitt liv få arbeta på den plats där han är född eller i det yrke han en gång lärt sig. Priset för de ekonomiska framstegen blir en ökad rörlighet, såväl geografisk som yrkesmässig, med i båda fallen starka påfrestningar på den enskilde individen.

Den trygghet, som ett samhälle med hög standard bör ha råd att skapa, måste i stället uppnås genom att det allmänna vidtar effektiva åtgärder, så att den påtvingade ledigheten blir kortvarig och den nödvändiga anpassningen underlättas. Vidare bör samhället svara för den enskildes ekonomiska trygghet under påtvingad arbetslöshet. Det är därför angeläget med en snabb lösning av frågan om en allmän arbetslöshetsförsäkring.

Vissa grupper drabbas hårdare än andra av de svårigheter förändringarna medför. Det gäller särskilt äldre personer, handikappade och sådana som av olika orsaker är ortsbundna i områden med undersysselsättning. Starka sociala skäl talar för att dessa får en så effektiv hjälp som möjligt. Det måste ofta bli fråga om individuellt utformade och för arbetsmarknadsorganen mycket arbetskrävande åtgärder. Det är angeläget att dessa får personella resurser för att fullgöra denna uppgift.

Tack vare konjunkturuppgången har den totala arbetslösheten minskat. Skillnaderna i fråga om arbetsmöjligheter är dock stora mellan olika delar av landet. I november 1969 hade storstadslänen — Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus län — 22 465 lediga platser och 6 060 anmälda arbetslösa. Det innebär 380 lediga platser per 100 arbetslösa. Vid samma tid hade skogslänen — Norrlandslänen samt Värmlands och Kopparbergs län — 8 277 lediga platser och 15 168 arbetslösa motsvarande endast 55 lediga platser per 100 arbetslösa. I Norrbottens län fanns i november 622 lediga platser och 4 083 arbetslösa, d. v. s. 15 lediga platser per 100 arbetslösa.

Det är troligt att arbetslösheten i fortsättningen främst kommer att koncentreras till skogslänen. Särskilt i dessa områden framstår därför förstärkta arbetsmarknadspolitiska åtgärder som angelägna.

Arbetsmarknadspolitikens mål och uppgifter

Arbetsmarknadspolitikens skall ha till syfte att tjäna den enskilda människan. Det måste vara arbetsmarknadspolitikens primära strävan att tillgodose individens behov av stöd och service i ett alltmer invecklat samhälle — vilket den enskilde svårligen kan överblicka. Liksom hittills bör det fria utbudet och efterfrågan på arbetskraft i stort sett reglera den öppna arbetsmarknaden. Strävan skall därvid vara att uppnå och vidmakthålla balans mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. De arbetsmarknadspolitiska medlen måste därför effektiviseras och förfinas i syfte att vidga den enskildes, parternas och samhällets kännedom om arbetsmarknaden och förbättra deras möjligheter att överblicka dagens och morgondagens arbetsmarknad samt näringslivets utveckling på sikt. I målsättningen måste också ingå att hjälpa människan att få en god försörjning och tillfredsställelse i arbetet. Genom en förbättrad utbildning i alla åldrar blir individen mera rustad att möta strukturförändringarna i näringslivet och samhället. Ökade valmöjligheter på arbetsmarknaden erhålles också genom en effektiviserad arbetsförmedling med rörlighetsstimulerande medel, som håller individen skadeslös i samband med flyttning av arbetsmarknadsskäl, men också genom ökad arbetsmarknadsutbildning, genom en aktivare lokaliseringspolitik med syfte att förhindra att stora delar av vårt land blir avfolkade eller att kvarboende får sina servicemöjligheter försämrade under en acceptabel nivå, genom anordnande av beredskapsarbeten vilka såväl tillfälligt som på sikt ökar sysselsättningen och medverkar till näringslivets utveckling.

Arbetsmarknadsverkets kontorsorganisation

Statskontorets organisationsförslag innebär att länsarbetsnämnderna skulle avskaffas och ersättas med fem regionala arbetsmarknadsnämnder. Vidare skulle 82 distriktskontor och ett antal lokalkontor inrättas och ersätta det nuvarande kontorsnätet inom arbetsförmedlingen. En sådan nedskärning av arbetsmarknadsverkets kontorsorganisation skulle säkert ha medfört en kraftig försämring av allmänhetens möjligheter att komma i kontakt med arbetsförmedlingsorganen, varvid inte minst ökade kostnader och tidsförluster skulle ha uppstått. Servicemöjligheterna, speciellt för dem som bor i glesbygden och i tätorter där kontor avsågs att indragas, skulle därigenom ha försämrats. Ett bibehållande av länsarbetsnämnderna, vars geografiska verksamhetsområden överensstämmer med övriga länsorgans, med vilka nämnderna har nära kontakt, är väl motiverat. Inrikesministerns uttalande, att en riktpunkt för antalet distriktskontor normalt bör vara ett sådant kontor i varje kommunblocksanpassad A-region och att till varje distriktskontor bör anslutas ett lämpligt antal fasta lokala enheter som kallas lokalkontor, synes kunna godtas som norm för arbetsmarknadsstyrelsens arbetsgrupps fortsatta arbete. Vi förutsätter att en totalt sett försämrad service inte uppstår för kunderna inom områden där indragningar blir aktuella.

Arbetsförmedling

Arbetsförmedlingens betydelse minskar inte därför att arbetslösheten går ner. I många delar av landet kvarstår arbetslöshetsproblemen med i stort sett samma omfattning som tidigare. Där krävs förstärkta insatser. Även i andra delar av landet där tillgången på arbete är god krävs en aktiv arbetsförmedlingsverksamhet för att underlätta de skiften från ett arbete till ett annat som följer av näringslivets omstrukturering. För att sådana övergångar inte skall innebära stora påfrestningar på de enskilda individerna krävs omfattande insatser från arbetsförmedlingsorganens sida, när det gäller att finna nya lämpliga arbetsuppgifter. Omvänt är det även för arbetsgivarna synnerligen väsentligt att arbetsförmedlingsverksamheten har sådana resurser, att den kan se till att anvisade personer passar för arbetsuppgifterna. Arbetsförmedlingens uppgifter kommer också att under de närmaste åren öka till följd av den skattereform som nu aviserats.

Arbetsmarknadsverket har inte haft resurser som möjliggjort att arbetsförmedlingsverksamheten kunnat motsvara berättigade krav. Även arbetsvården har varit otillräcklig. Arbetsmarknadsstyrelsen har begärt förstärkningar som dock endast delvis medgivits av regeringen. För nästa budgetår begär AMS för arbetsförmedling, yrkesvägledning och arbetsvård en förstärkning med sammanlagt 343 nya tjänster. Departementschefen tillstyrker endast en dryg tiondel av dessa. Denna begränsade utbyggnad av arbetsför-
1* — *Bihang till riksdagens protokoll 1970. 3 saml. Nr 351—360*

medlingsverksamheten framstår som otillräcklig. Arbetsvården och yrkesvägledningen saknar tillräckliga resurser, och arbetsförmedlingarna kan inte ge tillfredsställande service.

Särskilt viktigt är att förstärka personalresurserna för *arbetsvård*. Som framhålls i AMS:s anslagsframställning har väntetiderna för arbetsvårdsökande på flera orter ytterligare förlängts, och handläggningstiden för enskilda ärenden blir ofta lång. Antalet arbetsvårdssökande ökar också snabbt, och en allt större andel är gravt arbetshindrade eller multihandikappade. En kraftfull och individuellt inriktad insats från arbetsvårdens sida är också en nödvändig uppföljning av social- och sjukvårdsorganens arbete.

En annan viktig del av arbetsförmedlingens verksamhet är *yrkesvägledningen*. Också på detta område ökar efterfrågan starkt. AMS framhåller bl. a. kraven på en effektiv yrkesvägledning för dem som i vuxen ålder efter kortare eller längre förvärvsverksamhet måste välja nytt yrke samt de krav som den nya studieordningen vid de filosofiska fakulteterna ställer.

Vi anser att den av inrikesministern förordade personalförstärkningen är klart otillräcklig. Vi föreslår därför att arbetsförmedlingen tillförs ytterligare ca 50 tjänster, avsedda för arbetsvård och yrkesvägledning. Kostnaderna för de personalförstärkningar vi förordar uppgår — inklusive följd-kostnader — till ca 3,5 milj. kr.

Flyttningsbidrag

Vi har i annat sammanhang förordat kraftfulla lokaliseringsspolitiska insatser för att begränsa flyttningarnas omfattning och i största möjliga utsträckning bereda människor tillfälle till arbete på hemorten. I åtskilliga fall kan det emellertid finnas skäl att underlätta omflyttningar. Flyttningsbidragen är därför av stor betydelse. Bland annat kan de stödja lokaliseringsspolitiken genom att underlätta rekryteringen av nödvändig specialutbildad arbetskraft till lokaliseringssorterna.

Som AMS framhåller har konjunkturuppgången ytterligare skärpt den regionala obalansen på arbetsmarknaden. Utvecklingen gör det angeläget att genom olika insatser underlätta den nödvändiga flyttningen av arbetskraft från sysselsättningssvaga till expanderande områden. Styrelsen föreslår bl. a. att en månatlig hemresa för familjeförsörjare ersätts helt under de sex första månadernas anställning på annan ort och inte som nu endast till den del resekostnaden överstiger 75 kr. Ersättning föreslås vidare utgå för flygresan i de fall enkel tågresa mellan den nya anställningsorten och hemorten skulle uppgå till minst 50 mil samt vid resa till och från Gotland. Vi biträder detta förslag.

AMS har nyligen i en särskild framställning till Kungl. Maj:t föreslagit att flyttningsbidrag skall utgå även till norrlänningar, som flyttar tillbaka. Vi anser — med hänsyn till vikten av att stimulera det norrländska näringslivet — att det finns goda skäl för detta förslag.

Nyutbildade ungdomar har i många fall svårt att få lämpliga anställningar. Det skulle bli lättare att lösa de arbetslösa nyutbildade ungdomarnas akuta problem, om de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i större utsträckning kunde tillämpas på dem. Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att ökade möjligheter skall beredas nyutbildade att erhålla flyttningsbidrag. Vi anser att respension i första hand bör utgå för att underlätta omflyttning av dessa ungdomar. Risk för missbruk bör kunna undanröjas genom tillämpningsföreskrifter, t. ex. av innebörden att flyttningsbidrag till nyutexaminerad arbetskraft endast kan utgå om lämplig anställning inte kan erhållas på utbildnings- eller hemorten. Det bör också framhållas att flyttningsbidrag till nyutexaminerad arbetskraft skulle i detta avseende jämställa dem med sådana som genomgår arbetsmarknadsstyrelsens omskolningskurser.

Inlösen av egnahem

Arbetsmarknadsstyrelsen kritiserar de nuvarande reglerna för inlösen av egnahem, som inte medger ersättning för nedlagt eget kapital eller arbete utöver taxeringsvärdet, och kräver en revidering av bestämmelserna för egnahemsinlösen. Styrelsen föreslår att länsbostadsnämnd skall kunna verkställa särskild värdering om taxeringsvärdet uppenbarligen inte ger ett i förhållande till fastighetens skick m. m. rimligt inlösenvärde. Departementschefen avstyrker förslaget. Vi anser att de nuvarande bestämmelserna kan leda till uppenbart obilliga följder och biträder AMS:s förslag. En mer generös bedömning torde rymmas inom ramen för nuvarande anslag.

Arbetsmarknadsutbildning

Bland annat som en följd av den snabbare strukturomvandlingen i näringslivet blir arbetsmarknadsutbildningen allt viktigare. Under 1970/71 beräknas denna utbildning omfatta drygt 100 000 personer.

I fråga om utbildningsbidragen föreslår AMS en höjning och införandet av ett nytt bidragssystem. Styrelsen framhåller bl. a. att bidragens realvärde har minskat successivt samtidigt som den allmänna reallönenivån har höjts. Utbildningsbidragen framstår också som oförmånliga vid en jämförelse med de ersättningar som utgår enligt den allmänna försäkringen och arbetslöshetsförsäkringen. Det är enligt styrelsens uppfattning angeläget att utbildningsbidragen är så stora att arbetslösa personer stimuleras att utbilda sig i stället för att uppbära kontantstöd. Utbildningsbidragen bör därför höjas till en nivå som ligger över ersättningen från arbetslöshetsförsäkringen. Socialhjälp utgår normalt med högre belopp än utbildningsbidrag. Styrelsen anför att det är otillfredsställande att en person som uppbär utbildningsbidrag måste ansöka om socialhjälp för den dagliga försörjningen. Departementschefen förordar vissa höjningar av utbildningsbidragen inom ramen för nuvarande system.

Mot denna bakgrund framstår en samlad översyn av utbildningsbidragens storlek och utformning som angelägen. Riksdagen bör i skrivelse till Kungl. Maj:t framhålla vikten av en sådan översyn.

En av de frågor som bör beaktas vid en sådan översyn är den kvinnliga arbetskraftens situation. I motion II:211 år 1969 framhöll folkpartiet:

Vi har vid såväl 1967 som 1968 års riksdag påpekat de icke önskvärda konsekvenser som orsakas av bestämmelsen om att makes grundbidrag vid omskolning skall reduceras med hänsyn till den andre makens inkomst. Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller, att de bidrag som med hänsyn till nuvarande bestämmelser kan beviljas åt gifta kvinnor anses alltför små för att ge en rimlig kompensation. Det är uppenbart att bidragen ej heller har tillräcklig stimulanseffekt. Grundbidraget bör därför enligt styrelsens mening icke reduceras med hänsyn till makes inkomst. Det är även vår uppfattning.

Det är emellertid anledning understryka att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna inte får ses isolerade. Gynnsammare regler för omskolning av kvinnlig arbetskraft måste därför kompletteras med förbättrad barntillsyn och rimligare beskattning av de gifta kvinnornas inkomster. Såväl hänsynen till arbetskraftstillgångarna som till önskvärdheten av ökade valmöjligheter för de gifta kvinnorna talar för åtgärder för att underlätta gifta kvinnors inträde på arbetsmarknaden.

Det kan även ifrågasättas om en person skall få utbildningsbidraget sänkt när vederbörande uppbär t. ex. en liten änkepension eller annan försäkringsersättning. Enligt vår mening bör inkomstprövningsreglerna beträffande grundbidraget vid omskolning bli föremål för omprövning.

Exempel på andra frågor som bör prövas vid en översyn är i vad mån arbetslöshet bör ställas som villkor för erhållande av utbildningsbidrag. Inte minst äldre personer kan ha stort behov av omskolning utan att vara arbetslösa. Prövningen av omskolningsbidragen mot makes inkomst bör redan nu upphöra.

AMS föreslår också att statsbidrag till företagsutbildning försöksvis bör utgå med 3 kr. per elev och närvarotimme. Denna företagsutbildning bör begränsas till sådan personal, som behöver nyrekryteras och som är i behov av omskolning eller kompletterande utbildning. Också redan anställda som på grund av ändringar i produktionen löper risk att bli arbetslösa och för vilka omskolning bedöms nödvändig föreslås omfattas av bidraget. Bidrag föreslås vidare utgå för att möjliggöra sådana omplaceringar inom företagen att man kan nyrekrytera inte utbildad arbetskraft. Handikappade och äldre kan få bidrag till företagsutbildning under högst sex månader. Denna tidsbegränsning bör slopas.

Företagsutbildning är för samhället en billig form för omskolning under förutsättning att sådana regler uppställs för denna utbildning att statsbidrag utgår endast till sådan utbildning som har direkt karaktär av omskolning eller bristyrkesutbildning. Reglerna bör utformas så att den rådande ansvarsfördelningen mellan företag och samhälle inte rubbas. Vi

ansluter oss därför till arbetsmarknadsstyrelsens förslag beträffande försöksverksamhet med statsbidrag till företagsutbildning.

Forskning och utvecklingsarbete

AMS har begärt ett nytt anslag på 10 milj. kr. för forskning och utvecklingsarbete. Styrelsen framhåller att det är angeläget att på olika punkter genom forskningsinsatser få fördjupade kunskaper om åtgärdernas effekt och nödvändigt att få underlag för bedömningar av politikens inriktning och omfattning. Inrikesministern biträder emellertid inte detta förslag utan begränsar sig till att under anslaget Kommittéer m. m. räkna ett visst belopp för forskning och utvecklingsarbete av betydelse för arbetsmarknadspolitiken. Vi anser att det finns starka skäl för att anvisa särskilda medel för detta ändamål. För nästa budgetår föreslår inrikesministern att närmare 2 miljarder kronor anvisas för arbetsmarknad m. m. Det måste vara angeläget att få arbetsmarknadspolitikens verkningar belysta, så att anvisade medel kan utnyttjas på mest rationella sätt och den fortsatta utbyggnaden grundas på bättre kännedom om åtgärdernas effekt. Det är visserligen sant att forskning som rör arbetsmarknadspolitiken redan bedrivs i olika former, men denna forskning behöver vidgas och samordnas. Det finns dock skäl att närmare överväga under vilken anslagspost dessa medel skall anvisas. Man bör särskilt överväga att anvisa sådana medel till Institutet för arbetsmarknadsfrågor i stället för att såsom AMS föreslår anvisa medel under posten Allmänna beredskapsarbeten. Vi föreslår att riksdagen i skrivelse begär att 1971 års riksdag förelägges förslag till program för forskning och utvecklingsarbete rörande arbetsmarknadspolitiken.

Med hänvisning till ovanstående hemställas,

att riksdagen måtte

A. besluta

1. att under anslaget B 2. Arbetsförmedlingen utöver vad departementschefen förordat anvisa medel för 50 tjänster avsedda för arbetsvård och yrkesvägledning,

2. att medge ersättning för månatlig hemresa för familjeförsörjare under de första sex månadernas anställning på annan ort, varvid ersättning utgår för flygresan i de fall enkel tågresa mellan den nya anställningsorten och hemorten uppgår till minst 50 mil samt vid resa till och från Gotland;

B. hos Kungl. Maj:t begära

1. ändring av reglerna för flyttningsbidrag vid anställning på annan ort med innebörd att respension även skall kunna utgå till nyutexaminerade, som ej kan få lämplig anställning på studie- eller hemorten,

2. ändring av bestämmelserna för inlösen av egnahem med syfte att möjliggöra inlösen till verkliga värdet i enlighet med vad i motionen anförts,

3. en samlad översyn av utbildningsbidragens storlek och utformning,

4. att inkomstprövningen av omskolningsbidragen mot makes inkomst upphör,

5. förslag om statsbidrag till företagsutbildning i enlighet med i motionen angivna regler, samt

6. att 1971 års riksdag förelägges förslag till program för forskning och utvecklingsarbete rörande arbetsmarknadspolitik.

Stockholm den 27 januari 1970

Gunnar Helén (fp) Ruth Hamrin-Thorell (fp) Stig Stefansson (fp)

Olle Dahlén (fp) Axel Andersson (fp) Eric Peterson (fp)

Nr 352

Av herr Kaijser, angående förtidspension och sjukbidrag för handikappad.

(Lika lydande med motion nr 595 i Andra kammaren)

Stockholm den 27 januari 1970

Rolf Kaijser (m)